

**АРЗЁБИИ ВАЗЪИ МУОСИРИ
МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР
САТҲИ МИНТАҚАВӢ**

**ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО
ПОЛОЖЕНИЯ НАЛОГОВОГО
АДМИНИСТРИРОВАНИЯ НА
РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ**

**ASSESSMENT OF THE PRESENT
STATUS OF TAX ADMINISTRATION AT
THE REGIONAL LEVEL**

Маъмуров Анварҷон Маҳмудҷонович,
н.и.и., дотсенти кафедраи андоз ва
андозбандии ДДҲБСТ; **Саломов
Салоҳиддин Баракаевич**, муаллими калони
кафедрои иқтисоди ҷаҳонии ДДҲБСТ,
(Тоҷикистон, Хуҷанд)

Маъмуров Анварҷон Маҳмудҷонович,
канд. экон. наук, доцент кафедры налогов и
налогообложения ТГУПБП; **Саломов
Салоҳиддин Баракаевич**, ст.
преподаватель каф. мировой экономики
ТГУПБП (Таджикистан, Худжанд)

Mamurov Anvarjohn Makhmudjohnovich,
candidate of the sciences of economics,
Associate Professor of the department of taxes
and taxation under TSU LBP; **Salomov,
Salohiddin Barakayevich**, senior lecturer of
the department of world economy under TSU
LBP (Tajikistan, Khujand) **E-MAIL:**
a.mamurov1974@mail.ru

Калидвожаҳо: ҷамъовариш андоз, маъмурикунонии андоз, иқтисодии андозии минтақа,
танзими андоз, муносибатҳои андоз, назорати андоз, банақшагирии андоз

Ҷанбаҳои назариявии маъмурикунонии андоз ва арзёбии динамикаи рушди он дар шароити имрӯза мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Мазмунӣ маъмурикунонии андоз шарҳу тавзеҳ ёфтааст. Зарурати иқтисодӣ ва иҷтимоии маъмурикунонии андоз дар асоси арзёбии динамикаӣ таҳқиқ шудааст. Муаммои баландбардории самаранокии маъмурикунонии қарзи андозии минтақавӣ аз мавқеи буҷети минтақа баррасӣ шудааст. Иқтисодии андозии минтақаро арзёбии тамоюли тағйирёбии намудҳои алоҳидаи фаъолияти соҳибкорӣ муайян менамояд. Дар заминаи таҳқиқ нишондиҳандаҳои арзёбии динамикаӣ ва сифатии фаъолияти мақомоти андоз ошкор карда шудаанд. Хулоса шудааст, шароити муносири рушди иҷтимоӣ ва иқтисодии кишвар ба тақвӣ ниёз дошта, беҳтар намудани он, пеш аз ҳама, аз низомии маъмурикунонии андоз дар самти баланд бардоштани неқӯҳволии ҷомеа вобаста мебошад.

Ключевые слова: собираемость налогов, налоговое администрирование, налоговый потенциал региона, налоговое регулирование, налоговые отношения, налоговый контроль, налоговое планирование

Обсуждаются теоретические аспекты налогового администрирования и даётся оценка динамики его развития в современных условиях. Предложено толкование содержания налогового администрирования. На основе динамической оценки изучена экономическая и социальная необходимость налогового администрирования. Проблема повышения эффективности администрирования региональной налоговой задолженности рассмотрена с позиций регионального бюджета. Налоговый потенциал региона

определяется через оценку тенденций к изменениям в отдельных видах хозяйственной деятельности. В ходе исследования выявлены показатели динамической и качественной оценки деятельности налоговых органов. Делается вывод, что для повышения благосостояния населения нуждаются в улучшении современных условия социально-экономического развития, а их улучшение зависит прежде всего от системы налогового администрирования.

Key-words: collection of taxes, tax administering, tax potential of the region, tax regulation, tax control, tax planning

The article dwells on theoretical aspects of tax administering and an assessment of a dynamics of its development under today's conditions, Interpretation of tax administering contents is proposed. Proceeding from dynamic assessments, the author studies economic and social needs of tax administering. The problem of rising effective administering with regional tax indebtedness is canvassed from regional budget positions. Tax potential of the region is determined by an assessment of tendencies towards changes in separate kinds of economic activity. In the course of the research there are elicited the indices of dynamic and qualitative assessment of the activities of tax bodies. The conclusion is made that today's conditions of social-economic development need in improvement for rising population's welfare and the former depends, first of all, on tax administering system.

Фароҳам овардани ҷазои мусоид ба андозсупорандагон яке аз омилҳои асосии ин воридашуда маблағҳои андозии пешбинишуда ба қисми даромади буҷети давлатӣ маҳсуб меёбад. Нишондиҳандаҳои рушди истеҳсолот далолат менамоянд, ки аз як ҷониб, ҳаҷми воқеии истеҳсолоти ватанӣ пай дар пай афзоиш ёбад, аз дигар тараф, иқтисоди пинҳонӣ коҳиш меёбад. Дар баробари дигар омилҳо, ба раванди коҳиш ёфтани иқтисоди пинҳонӣ содагардонии маъмурикунонии андоз, тақмили конунгузории андоз ва имтиёзҳои андозии амалкунанда, пешбинӣ намудани имтиёзҳои нави андоз таъсири мусбат мерасонанд.

Омилҳои дохилии таъсиррасон ба ҷамъоварии андоз аз ташаккули маъмурикунонии андоз (банақшагирӣ, танзим ва назорати андоз ва ғайра), асосҳои ҳуқуқию институтсионалии сиёсати андоз, ҷаъолияти ниҳодҳои давлатӣ, вазъи молиявии корхонаҳо, сатҳи коррупсия, бухрон, сатҳи иқтисодиёти пинҳонӣ ва ғайра вобаста мебошанд, ки дар асарҳои олимони зиёде иқтисодшиноси хориҷию ватанӣ ҳосатан Кейнс Ҷ.М., Лаффер А., Юткина Т.Ф., Солеҳзода А.М., Иброҳимов И.Р., Дадоматов Д.Н., Мирпочоев Д.А., Орипов А.О., Раҳматов Б.Б., Сабуров В.Д., Салимова М.М. ва дигарон мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Баъзе омилҳои таъсиррасон ба сатҳи сифати ҷамъоварии андоз, инчунин пешгирии саркашӣ аз пардохти андоз бештар дар асарҳои олимони соҳа Тухтаев Т.М. [12], Исмаев Х.Х. [5], Калашникова И.Н. [6] мавриди таҳлил муҳокима қарор гирифтаанд.

Е.В.Поролло ҳамаи мафҳумҳои илмие, ки барои маъмурикунонии андоз пешбинӣ шудаанд, мураттаб гардонид, қайд менамояд, ки татбиқи муносибати андоз дар раванди ташаккул ва амалӣ намудани сиёсати андоз ба вучуд меояд. Аз ҷумла, вазни қиёсии воридаҳои андоз дар буҷети ҳамаи сатҳҳои мухталиф аз бисёр ҷиҳат аз амсилаи татбиқшавандаи маъмурикунонии андоз, шакли усулҳои маҷбуркунӣ ва ҳавасмандгардонӣ вобастагӣ дорад [14, с.173]. Ба андешаи муҳаққиқон мафҳуми маъмурикунонии андоз соҳаи муҳимтарини корҳои илмӣ амалӣ ва методӣ маҳсуб ёфта, ҷузъи назарияи умумӣ ва амалии идоракунии мебошанд.

Дар ин ҷода Куклина Т.В. чунин баён кардааст: «Маъмурикунонии андоз амали мақсадноки мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба идоракунии раванди андоз маҳсуб меёбад, ки дар доираи сиёсати давлатии молиявӣ миёни иштирокдорони муносибатҳои ҳуқуқии андоз, аз ҷумла вазифаҳои ҷамъоварии андоз, назорати андоз ва ҷавобгарӣ барои

хукуквайронкунӣ, баҳисобгирӣ ва кор бо андозсупорандагон ба вучуд меояд» [8,с.179].

Ҳамин тавр, баъзе муҳаққиқон мафҳуми маъмурикунонии андозро бо диди мухталиф муайян кардаанд. Шарҳу тавзеҳи моҳияти «самаранокӣи маъмурикунонии андоз» дар қорҳои илмӣ муҳаққиқон, ба монанди А.Л. Анисимов [1], М.К. Басиев [2], Ю.Д. Джамурзаев [3] ва дигарон пешниҳод шудаанд. Таҳқиқот нишон медиҳад, ки дар миёни иқтисодшиносон ва мутахассисон равиши паҳн гардидааст, ки ба шарҳи самаранокӣи маъмурикунонии андоз ва самаранокӣи фискалии низоми андоз асос ёфтааст.

Дар ин самт, мо метавонем бо андешаи бархе аз муаллифон розӣ шавем, ки самаранокӣи маъмурикунонии андоз ҳамчун маҷмӯи даромади воқеии андозӣ дар бучети давлат муайян мегардад, ки ҳангоми сарфаҳои аниқ дар амал ба даст омадаанд.

Раванди амалӣ намудани Барномаи рушди маъмурикунонии андоз дар солҳои 2011-2019 баланд бардоштани фарҳанги андозсупорӣи андозсупорандагонро яке аз бахшҳои таркибии механизми аслии ҷамъоварии андоз дониста, дар ин асос ба мақомоти андоз имкон фароҳам меорад, ки дар натиҷаи татбиқи амалии он ваколатҳои назоратӣ худро ба субъектҳои равона созанд, ки аз пардохти андоз саркашӣ менамоянд. Бо дарназардошти ин, дар моддаи 22 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон [7,с.14] ҳамаи шаклҳои назорати андоз қайд гардида, дар моддаҳои дигари боби 4 тартиби истифодаи онҳо муқаррар шудааст.

Дар марҳилаи муосири рушди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон баланд бардоштани самаранокӣи маъмурикунонии андоз аҳамияти хосро ба худ касб менамояд, зеро муаммоҳои ғайӣ гардонидани бучет, муносибати шариконаи судманди миёни андозсупорандагон ва мақомоти андоз, ошкор ва пешгирии ҳукуквайронкунонии андоз, ки ба талафоти бучет оварда мерасонанд, торафт тақвият гирифта истодаанд [10, 11].

Асосҳои назарияи муосири мафҳумҳои самаранокӣи иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, аз ҷониби олими соҳа Исоева Л.А. дақиқ баён шудаанд. Ӯ қайд менамояд, ки «...самаранокӣ ҳамчун абстраксияи илмӣ муносибатҳои ғайӣнокӣ ва рушди низоми иқтисодӣ, фосилаи ҷузъҳои таркибии он, робитаҳои мутақобилаҳои байни бахшҳои алоҳидаи низоми иқтисодиро ифода мекунад» [4, с.18]. Яъне, аз ин хулоса намудан мумкин аст, ки дар асл, самаранокӣ ин афзалият ва гавари иқтисодӣ буда, як воҳиди манбаи сармоягузорӣ ё муносибатҳои пайдоиши захираҳои иқтисодиро инъикос мекунад.

Тадбирҳои рушди маъмурикунонии андоз бори нахуст дар доираи Барномаи рушди маъмурикунонии андоз, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2010, №626 тасдиқ ва бо дастгирии грантии Бонки умумичаҳонӣ маблағгузорӣ гардид, амалӣ шуда истодааст. Мақсад аз татбиқи амалии Барномаи рушди маъмурикунонии андоз ислоҳоти андоз буда, тибқи он мувофиқи нақшаи амали Барнома солҳои 2011-2019 зиёда аз 30 чорабинӣ амалӣ гардидааст. Дар ин давра мақомоти андоз оид ба хизматрасонӣ ба андозсупорандагон ғайӣлиятӣ назоратӣ худро бо истифода аз технологияи муосири иттилоотӣ давра ба давра ба роҳ мондаанд.

Ҳамзамон, ҷиҳати баланд бардоштани тафаккури андозсупорандагон дар муносибатҳои андозӣ ва дар сатҳи замонӣ ба роҳ мондани хизматрасониҳои мақомоти андоз ба андозсупорандагон ва аз байн бурдани омилҳои номатлуб, дар асоси фармони Кумитаи андоз аз 12.07.2017, №316 «Стандарти ягонаи хизматрасонӣ ба андозсупорандагон» [15] дар таҳрири нав қабул гардид, ки дар он 70 намуди стандартҳои хизматрасонии мақомоти андоз муқаррар шудааст. Андозсупорандагон ҳангоми муносибат ба Раёсатҳои андоз дар вилоятҳои Суғду Хатлон, ВМКБ, ш. Душанбе метавонанд шикоят ва муроҷиати худро пешниҳод намоянд.

Тавре ки қайд намудем, маъмурикунонии андоз бо вазифаҳои банақшагирӣ, баҳисобгирӣ, таҳлил, назорат, танзим ва ташкили кор бо андозсупорандагон тавсиф карда мешавад, ки самаранокӣи ҳар яки онро бо истифода аз нишондиҳандаҳои махсус арзёбӣ қардан мумкин аст.

Чадвали 1. Динамикаи банақшагирии андоз нисбат ба низоми бучетӣ дар сатҳи минтақавӣ (бо сомонӣ) [14]

Минтақаҳо	Солҳо									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ҳамагӣ	2699,3	3680,2	4759,6	5796,5	7009,4	7871,9	8535,4	9330,4	10460,7	11571
ВМКБ	24,5	29,5	39,6	48,8	61,6	73,1	88,6	97,4	112,0	127,9
в.Хатлон	343,1	417,7	531,2	656,3	838,5	956,2	1062,6	1 190,3	1 316,8	1464,9
в.Сӯғд	591,3	716,8	949,0	1215,9	1461,2	1678,9	1880,0	2 140,5	2 482,4	2913,3
ш.Душанбе	1,1	1 259,7	1549,9	1937,4	2324,9	2657,0	2906,9	3 230,4	3 549,6	3767,7
НТЧ.ҳамагӣ	282,2	382,0	487,0	588,9	728,1	719,9	845,5	914,3	1 004,6	1077,9
ш. Вахдат	32,1	57,7	73,9	98,7	145,2	143,5	171,1	183,1	201,5	190,0
ш. Роғун	37,9	60,9	74,9	77,1	90,6	98,4	164,0	177,1	192,5	222,5
ш.Турсунзода	73,54	87,1	109,2	122,7	145,1	112,1	119,4	130,9	146,6	155,7
н. Варзоб	7,2	8,2	12,0	14,4	16,7	19,6	23,4	26,0	29,1	33,2
н. Рашт	7,7	10,2	12,1	14,7	17,7	21,1	23,0	25,4	23,8	29,7
н. Ҳисор	49,4	60,6	78,7	101,9	117,8	109,5	117,8	121,5	138,7	151,9
н. Лахш	3,4	4,8	6,1	7,8	8,7	9,5	10,4	11,5	12,5	13,7
н.Нуробод	3,4	4,4	5,1	5,3	5,9	6,7	7,2	7,6	8,1	9,9
н.Рӯдакӣ	49,8	62,5	79,3	102,7	129,4	142,9	151,0	170,3	186,1	199,9
н.Сангвор	1,7	1,8	2,3	2,8	3,3	3,8	4,4	4,8	5,2	5,7
н.Тоҷикобод	1,8	2,3	2,9	3,5	4,3	4,6	5,2	5,7	6,5	7,1
н.Файзобод	7,2	10,9	14,4	17,3	20,0	21,3	20,0	20,3	21,2	24,0
н.Шаҳринав	6,9	10,5	15,9	20,0	23,6	26,8	28,6	30,2	32,7	34,8
НАК	331,8	663,0	859,0	989,6	1 183,3	1276,9	1266,6	1 285,9	1 477,5	1569,8
Кумитаи андоз	65,3	211,3	343,9	359,7	411,9	510,0	485,2	471,6	517,8	649,6

Сарчашма: Коркард ва ҳисоби муаллифони дар асоси маводи ҳисоботи Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, солҳои 2009-2019.

Азбаски даромади андоз манбаи асосии молиявии давлат мебошад, банақшагирии оқилонаи даромадро метавон асоси идоракунии самарабахши давлатӣ барои ноил шудан ба ҳадафҳои муқарраргардидаи иҷтимоию иқтисодӣ ҳисобид. Дар ин робита, нишондиҳандаи асосӣ имкон медиҳад банақшагирии андозро то чӣ андоза аз ҷониби мақомоти андоз самаранок иҷро намудаанд, ки бо ғоизи даромади воқеии андоз ба арзиши тасдиқшудаи даромади андози бучети дахлдор ҳисоб карда мешавад.

Чадвали 2. Динамикаи ҷамъоварии андоз дар сатҳи минтақавӣ (бо сомонӣ) [14]

Минтақаҳо	Солҳо									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ҳамагӣ	2,950,9	3860,8	4876,4	5770,9	7087,0	7947,7	8436,0	9563,3	10522,3	1120,5
ВМКБ	28,3	34,4	45,7	53,6	70,1	81,4	99,3	110,2	124,0	135,8
в.Хатлон	365,4	438,6	540,1	654,0	869,4	981,6	1050,5	1202,0	1324,9	1467,1
в.Сӯғд	634,3	767,1	982,1	1233,6	1493,5	1705,6	1914,0	2292,8	2590,0	2913,9
ш.Душанбе	1,144,4	1308,5	1613,5	1924,5	2380,1	2517,2	2571,6	3258,3	3563,0	3801,6
НТЧ. ҳамагӣ:	311,2	402,9	478,1	530,0	653,9	706,9	807,9	831,2	986,8	1039,3
ш. Вахдат	34,1	70,5	77,7	103,8	146,7	126,6	142,8	149,0	161,5	190,1
ш. Роғун	46,8	61,3	62,7	49,7	92,7	119,3	179,6	143,7	203,3	179,3
ш. Турсунзода	79,1	86,4	101,8	106,9	92,4	105,3	115,8	114,7	148,9	150,4
н. Варзоб	7,3	8,8	13,6	15,2	18,8	21,4	24,4	26,1	31,1	34,6
н. Рашт	8,0	10,4	13,1	15,2	18,4	21,1	23,0	25,3	23,8	30,0
н. Ҳисор	52,3	61,7	76,5	82,4	101,0	100,6	103,6	121,6	138,5	152,9
н. Лахш	3,9	5,2	6,4	7,9	8,7	10,0	10,5	12,0	12,8	13,8
н. Нуробод	3,4	4,5	5,1	5,4	5,9	6,9	7,4	7,8	8,2	10,0
н. Рӯдакӣ	52,7	64,9	82,4	96,9	116,8	139,0	143,8	171,5	190,9	202,0
н.Сангвор	1,8	1,9	2,5	3,0	4,0	4,4	4,5	6,9	6,0	8,4
н. Тоҷикобод	2,1	2,5	3,1	3,9	4,5	4,9	5,3	5,8	6,8	7,5

н. Файзобод	8,9	11,6	15,4	17,2	19,6	20,4	19,9	19,3	21,8	25,0
н. Шахринав	9,4	13,2	17,8	22,6	24,5	27,0	27,3	27,5	33,3	35,3
НААК	356,2	683,6	872,5	985,6	1043,0	1167,2	1173,2	1254,8	1092,8	1053,9
Кумитаи андоз	112,3	225,7	344,4	389,7	577,0	787,8	819,5	614,1	840,8	709,0

Сарчашма: Коркарди муаллифон, тибқи маълумоти ҳисоботи Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, солҳои 2009-2019.

Сатҳи ҷамъовариҳои андозҳои минтақавӣ, ки аз рӯи додаҳои соли молиявии ҳисоботи ҳисоб карда шудаанд, дурустии нишондиҳандаҳои нақшаи даромади андозро тасдиқ мекунад (ҷадвали 2).

Ҷадвали 3. Динамикаи ҷамъовариҳои андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ дар сатҳи минтақавӣ (ичрои барзиёд нисбати нақша бо сомонӣ). [14]

Минтақаҳо	Солҳо									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ҳамагӣ	251,5	180,6	116,8	-25,6	77,6	75,7	-99,4	232,9	61,5	-450,6
ВМКБ	3,8	4,8	6,1	4,7	8,5	8,3	10,7	12,7	12,0	7,8
в.Хатлон	22,4	20,9	8,9	-2,3	30,9	25,4	-12,1	11,7	8,1	2,2
в.Сӯғд	43,1	50,3	33,1	17,7	32,3	26,7	34,0	152,3	107,6	0,6
ш. Душанбе	83,2	48,8	63,6	-12,9	55,2	-139,8	-335,2	28,0	13,4	33,8
НТЧ, ҳамагӣ:	27,8	20,8	-8,9	-58,9	-74,2	-12,9	-37,6	-83,2	-17,8	-38,6
ш. Вакҳлат	1,9	12,8	3,8	5,1	1,5	-17,0	-28,3	-34,1	-40,0	0,1
ш. Роғун	8,8	0,4	-12,2	-27,4	2,1	21,0	15,7	-33,4	10,8	-43,2
ш. Турсунзода	5,6	-0,7	-7,4	-15,8	-52,6	-6,8	-3,6	-16,1	2,3	-5,2
н. Варзоб	0,2	0,6	1,5	0,8	2,1	1,9	1,0	0,1	2,0	1,4
н. Раиш	0,4	0,2	0,9	0,5	0,7	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,2
н. Ҳисор	2,9	1,1	-2,2	-19,5	-16,8	-8,9	-14,3	0,1	-0,2	1,0
н. Лахш	0,6	0,5	0,3	0,1	0,1	0,4	0,1	0,5	0,2	0,2
н. Нуробод	0,05	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,0	0,1
н. Рӯдаки	2,9	2,4	3,1	-5,8	-12,6	-3,9	-7,2	1,2	4,8	2,2
н. Сангвор	0,4	0,0	0,1	0,2	0,6	0,6	0,1	2,1	0,8	2,8
н. Тоҷикобод	0,3	0,1	0,2	0,4	0,2	0,3	0,1	0,2	0,2	0,3
н. Файзобод	1,6	0,7	1,0	-0,1	-0,4	-0,8	-0,1	-1,0	0,6	1,0
н. Шахринав	2,4	2,7	1,9	2,6	0,9	0,1	-1,4	-2,7	0,6	0,5
НАК	24,4	20,6	13,5	-4,0	-140,2	-109,6	-93,5	-31,1	-384,7	515,9
К. андоз	47,1	14,4	0,5	30,0	165,1	277,8	334,3	142,5	322,9	59,4

Сарчашма: Ҳисоби муаллифон, дар асоси додаҳои ҳисоботи Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, солҳои 2009-2019.

Аз маълумоти ҷадвали 3 дида мешавад, ки дар давраи ҳисобот байни ҳаҷми умумии воридоти андоз ва пардохтҳои ҳатмӣ воқеи ва дар буҷет банақшагирифта фарқи назаррас ба мушоҳида мерасад. Даромади буҷетӣ асосан аз ҳисоби даромад андозӣ, бочҳои давлатӣ, инчунин аз даромадҳои ғайриандозӣ, аз қабилҳои даромад аз хизматрасонӣ, фуруши дороиҳои моддӣ ва ғайримоддӣ, ки ба нақша гирифта нашудааст, ҷамъоварӣ шудаанд. Сатҳи баланди ҷамъовариҳои андоз ҳамчунин бояд бо он алоқаманд бошад, ки воридоти воқеии андоз дар соли ҳисоботӣ, пардохти қарздорӣ солҳои қаблро инъикос намояд.

Табиист, ки дар ҳеҷ як кишвари олам ҷамъовариҳои андоз (ҳиссаи андоз нисбати ММД) пайваستا афзоиш намеёбад, зеро он ҳадди муайян дорад. Ин ҳад аксар аз шумораи андоз, меъёри он, интизоми андозсупорӣ дар кишвар, теъдоди имтиёзи андозӣ ва самаранокии фаъолияти мақомоти андоз вобастагӣ дорад. Азбаски маъмурикунонӣ яке аз қисмҳои асосии қори низомии мақомоти андоз мебошад, он на танҳо назорати пурра аз болои андозсупорандагон, пешгӯӣ ва банақшагирии даромад, балки назорат ва санҷиши мақомоти поёнии андозро низ аз тарафи мақомоти болоии он дар бар мегирад. Нишондиҳандаҳои ҷамъовариҳои андоз, ки дар ҷадвали 4 омодааст фарқи басо калонро

Чадвали 4. Сатҳи ҷамъоварии андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ аз ҷониби мақомоти андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2009- 2019 [14]

Солҳо	Таъмингардид (бо %)	Воридот ба буҷети давлатӣ (бо сомонӣ)	Нисбат ба нишондиҳандаҳои нақшавӣ+зиёд ё -кам (бо сомонӣ)	Маблағҳои пенсияшуда (бо сомонӣ)	Нисбат ба соли гузашта зиёд (бо сомонӣ)	Нисбат ба соли гузашта зиёд (бо %)
2009	107,0	2 млрд 283,6 млн	150 млн	2 млрд 133,7 млн	465,9 млн	25,6
2010	111,8	2 млрд 955,0 млн	312 млн	2 млрд 643,0 млн	676 млн	30
2011	106,9	3 млрд 865,5 млн	249,2 млн	3 млрд 616,3 млн	914,6 млн	31
2012	104,9	4 млрд 880,8 млн	227,6 млн	4 млрд 653,3 млн	1 млрд 021,1 млн	26,4
2013	101,0	5 млрд 808,7 млн	56,7 млн	5 млрд 752,0 млн	932,3 млн	19,1
2014	102,7	7 млрд 110,4 млн	186,8 млн	6 млрд 923,6 млн	1 млрд 301,4 млн	22,4
2015	101,1	7 млрд 960,5 млн	88,5 млн	7 млрд 872,0 млн	849,1 млн	12,0
2016	98,4	8 млрд 397,2 млн	-138,2 млн	8 млрд 535,4 млн	449,5 млн	5,7
2017	102,8	9 млрд 575,4 млн	257,4 млн	9 млрд 318,0 млн	1 млрд 139,4 млн	13,5
2018	100,9	10 млрд 523,3 млн	97,7 млн	10 млрд 425,6 млн	960,0 млн	10,0
2019	96,1%	11 млрд 121,8 млн	-450,0 млн	11 млрд 571,1 млн	600,0 млн	5,7

Ҳисоби муаллифон дар асоси маводи ҳисоботи Кумитан андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, солҳои 2009-2019.

Иҷрои ҳатмии нақшаи воридоти аслии андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, ки ба ӯҳдаи мақомоти андоз гузошта шуда буд, дар давоми 10 соли охир (солҳои 2009 – 2019) таъмингардидааст, вале баъзе намудҳои андоз: аз ҷумла, дар соли 2009 иҷрои нақшаи 2 намуди андоз (андоз барои захираҳои табиӣ – 42,7%, боҷи давлатӣ – 99,6%), соли 2010 – 1 намуд (андоз барои захираҳои табиӣ – 90,7%), соли 2012 – 3 намуд (аксиз – 75,5%, андози иҷтимоӣ – 98,3%, андоз аз фуруш – 83,2%), соли 2013 – 3 намуд (андоз аз арзиши иловашуда – 98,9%, андози иҷтимоии ғайрибуҷетӣ – 91,8% андоз аз фурӯш – 89,2%), соли 2014 – 2 намуд (андози иҷтимоӣ – 94,2%, андоз аз фурӯш – 58,2%), соли 2015 – 2 намуд (андози иҷтимоӣ – 86,2%, андоз аз фурӯш – 85,6%), соли 2016 – 6 намуд (андози даромад – 90,7%, андоз аз арзиши иловашуда – 91,5%, андози иҷтимоӣ – 88,9%, андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард – 76,4%, боҷи давлатӣ – 87,8%, андози тибқи низоми содакардашуда – 98,4%), соли 2017 – 2 намуд (андоз аз арзиши иловашуда – 91,6%, андози иҷтимоӣ – 96,7%) соли 2018 – 2 намуд, (андози даромади шахсони воқеӣ – 98,2%, ААИ – 84,3%) ва соли 2019 2 намуд (андоз аз даромади шахсони воқеӣ – 95,6% ва андоз аз арзиши иловашуда – 77,7%) таъмин карда нашудаанд[9].

Чадали 5. Динамикаи ҷамъоварии андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷет дар сатҳи минтақавӣ (иҷро бо %). [14]

Минтақаҳо	Солҳо										
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ҳамагӣ	106,8	109,3	104,9	102,5	99,6	101,1	101,0	98,8	102,5	100,6	96,1
ВМКБ	113,1	115,3	116,3	115,3	109,7	113,8	111,4	112,0	113,1	110,8	106,1
в. Хатлон	101,0	106,5	105,0	101,7	99,6	103,7	102,7	98,9	101,0	100,6	100,1
в. Суғд	105,7	107,3	107,0	103,5	101,5	102,2	101,6	101,8	107,1	104,3	100,0
ш. Душанбе	115,1	107,8	103,9	104,1	99,3	102,4	94,7	88,5	100,9	100,4	100,9
НТЧ, ҳамагӣ	110,6	110,3	105,5	98,2	90,0	89,8	98,2	95,6	90,9	98,2	96,4
ш. Ваҳдат	101,9	106,1	122,1	105,2	105,2	101,0	88,2	83,5	81,4	80,1	100,1

ш. Роғун	124,6	123,2	100,6	83,7	64,5	102,4	121,3	109,5	81,1	105,6	80,6
ш.Турсунзода	122,0	107,6	99,2	93,2	87,1	63,7	93,9	97,0	87,7	101,6	96,6
н. Варзоб	78,5	101,8	107,5	112,6	105,4	112,6	109,6	104,3	100,3	106,9	104,2
н. Рашт	108,2	104,5	101,7	107,6	103,6	103,9	100,0	100,2	99,5	100,1	100,8
н. Ҳисор	101,9	105,9	101,8	97,2	80,8	85,8	91,8	87,9	100,1	99,9	100,7
н. Лахш	109,8	116,7	110,1	105,3	101,8	100,8	104,7	101,0	104,4	101,9	101,1
н. Нуробод	104,6	101,5	102,4	100,7	100,2	99,4	103,4	102,6	102,9	100,1	101,4
н.А.Рудаки	104,5	105,9	103,8	103,9	94,4	90,3	97,2	95,2	100,7	102,6	101,1
н.Сангвор	103,7	102,5	101,3	105,7	107,1	118,6	114,5	101,9	143,0	115,4	148,9
н. Тоҷикобод	107,9	114,6	105,3	106,8	110,3	105,1	107,0	102,2	102,8	103,7	104,5
н. Файзобод	114,7	123,0	106,5	106,7	99,2	98,1	96,1	99,7	95,3	102,8	104,0
н.Шаҳринав	127,1	135,5	125,4	112,1	113,1	103,8	100,5	95,2	91,0	101,8	101,4
НААК	81,9	107,4	103,1	101,6	99,6	88,1	91,4	92,6	97,6	74,0	67,1
К. андоз	143,8	171,9	106,8	100,1	108,4	140,1	154,5	168,9	130,2	162,4	109,1

Ҳисоби муаллифон. Маълумоти ҳисоботии Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон – Душанбе, 2009-2019.

Дар соли 2019 нисбат ба андозсупорандагон, ки ба қонунвайронкунӣ ва пинҳонкунӣ андоз ба маблағи қалон роҳ додаанд, дар маҷмуъ 405 маводи санҷишӣ ба маблағи 453,4 млн.сомонӣ барои ҷорачуии минбаъда ва қабули қарорҳои дахлдор ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ равона карда шудааст. Дар натиҷаи гузаронидани санҷишҳои амалиётӣ 6128 ҳолати бидуни қайд дар мақомоти андоз ба ҷаъолияти соҳибкорӣ ғайриқонунӣ машғул гардидани шахсони воқеӣ ошкор гардиданд. Баъдан онҳо ба қайд гирифта шуда, бо патент ва шаходатномаи соҳибкорӣ таъмин карда шуданд. Инчунин, 794 ҳолати бе қайд дар мақомоти андоз ба иҷора додани молу мулкӣ ғайриманқул ва 2132 ҳолати бе мошинҳои назоратӣ–ҳазинавӣ ҷаъолият намудани субъектҳо ошкор гардида, иҷорадиҳандагон ба қайд гирифта шуда, дар ҳолатҳои дахлдор субъектҳо бо мошинҳои назоратӣ – ҳазинавӣ таъмин карда шуданд.

Ҷадвали 6. Бақияи қарзи андоз дар миқёси Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2009- 2019 [14]

Бақияпулиҳои андоз нисбат ба солҳо	Маблағи қарзи андоз бо сомонӣ	Нисбат ба соли гузашта%	Маблағи қарзи андоз нисбат ба аввали сол (-) зиёд ё (+) кам бо сомонӣ	Ҳиссаи бақияи қарзи андоз нисбат ба воридоти андоз бо%
2009	610,8 млн	16,3	- 99,9 млн	21,6
2010	688 млн	10,5	-72 млн	23,1
2011	528,5 млн	-21,8	+ 115,1 млн	13,7
2012	640,9 млн	17,1	- 109,1 млн	13,1
2013	833,2 млн	23,1	- 192,5 млн	15,2
2014	584,6 млн	-51,4	-300,3 млн	8,2
2015	653,2 млн	5,2	-34,4 млн	8,2
2016	815,2 млн	13,8	-112,3 млн	9,4
2017	750,0 млн	14,7	+110,5 млн	17,8
2018	712 млн	-8,3	+59,2 млн	11,3
2019	581,0 млн	-18,4	+144,0 млн	14,8

Ҳисоби муаллифон. Маълумоти ҳисоботии Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2009-2019.

Боқад қайд намуд, ки дар натиҷаи тадбирҳои андешидаи мақомоти андоз солҳои охир ҳиссаи бақияи қарзи андозҳо нисбат ба ҳаҷми умумии воридоти андоз кам шуда истодааст. Аз ҷумла, агар дар соли 2015 ҳиссаи бақияи қарзи андоз нисбат ба воридоти андоз 8,7 фоизро ташкил дода бошад, пас дар соли 2019 ин нишондиҳанда ба 5,2 фоиз баробар гардидааст, ки нисбат ба соли 2015 3,5 фоиз кам мебошад. Дар давраи ҳисботӣ бақияи қарзи андоз дар 67 шаҳру ноҳия дар ҳаҷмҳои гуногун коҳиш ёфта бошад ҳам, мутаассифона, дар нозироти андози шаҳру ноҳияҳои Роғун 5,4 млн. сомонӣ, Рашт 88,0

хазор сомонӣ, Сангвор 194,0 хазор сомонӣ, Хучанд 1,2 млн. сомонӣ, Чайхун 551,0 хазор сомонӣ, Леваканд 146,0 хазор сомонӣ, Муъминобод 407,0 хазор сомонӣ, Норак 617,0 хазор сомонӣ, Дарвоз 160,0 хазор сомонӣ, нозироти андозсупорандагони калон дар вилояти Суғд 4,5 млн. сомонӣ ва нозироти андозсупорандагони калон дар шаҳри Душанбе 4,8 млн. сомонӣ зиёд гардидааст.

Тибқи маълумоти Кумитаи андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2019 нақшаи тасдиқшудаи андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, ки ҷамъоварии онҳо ба зиммаи мақомоти андоз гузошта шудааст, 103,8% таъмин гардида, ба буҷет 17 575,4 млн.сомонӣ ворид карда шуд, ки нисбат ба нишондиҳандаҳои пешбинишуда 657,4 млн.сомонӣ зиёд мебошад. Иҷрои ҳатмии нақшаи воридоти андоз ва пардохтҳо дар соли 2019 дар ВМКБ ба андозаи 107,6%, вилояти Хатлон 101,0%, вилояти Суғд – 108,2 %, шаҳри Душанбе – 103,3% таъмин гардид. Дар баробари ин, таъмини сифатнокии иҷрои ҳатмии нақшаи ҷамъоварии андоз ва пардохтҳои ҳатмӣ ташвишвар бокӣ монд. Чунончӣ, дар давраи ҳисоботӣ нақшаи андоз аз даромад 96,7%, андоз аз арзиши иловашуда - 96,4%, андоз аз фуруши нахи пахта – 95,6% ва андози иҷтимоии корхонаҳои ғайрибуҷетӣ – 87,2% таъмин карда шуд, ки дар натиҷа аз ҳисоби ин намуди андоз ба буҷет 457 млн. сомонӣ ворид нагашт. Бақияи қарзи андоз ва пардохтҳо 01.01.2019. 768,5 млн.сомониро ташкил медиҳад, ки нисбат ба 01.01.2018. 91,9 млн. сомонӣ кам шудааст.

Айни замон нисбатан суस्त шудани рушди иқтисодӣ ба мушоҳида мерасад. Дар ин бобат инчунин нишондиҳандаҳои маҷмӯи маҳсулоти минтақавӣ (МММ) дар кишвар шаҳодат медиҳанд (ҷадвали 7).

Ҷадвали 7. Маҷмӯи маҳсулоти минтақавии кишвар дар солҳои 2013-2018 [13]

Сол/минтақа	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018 ба 2013 ба %
Ҷумҳурии Тоҷикистон	40525,5	45606,6	48408,7	54479,1	61197,6	68844,0	69,88
Ҳиссаи МММ ба ММД %	90,2	89,5	90,5	91,6	91,7	89,1	90,43
ВМКБ	633,2	721,7	716,8	841,2	956,5	1035,6	63,55
в. Хатлон	9869,7	11777,5	12855,2	14620,2	16003,5	17107,5	73,33
ш. Душанбе	9410,5	10176,2	10546,4	10891,2	11811,0	13808,0	46,73
в. Суғд	10439,9	11530,5	12036,9	14654,8	17510,7	18343,8	75,71
НТҚ	6181,8	6630,3	7590,6	8913,7	9719,8	11073,5	79,13

Манбаъ: Ҳисоби муаллифони тибқи: Омори солони Ҷумҳурии Тоҷикистон, - Душанбе-2019: Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, -2019.- С.199.

Аз додаҳои ҷадвали 7, ки МММ-ро дар буриши минтақаҳо инъикос мекунад, чунин бармеояд: 24,8-26,6% маҷмӯи маҳсулоти умумии кишвар ба вилоятҳои Хатлон ва Суғд рост меояд. Ҳиссаи минтақаҳои марказӣ 36,2% ҳаҷми умумии МММ-ро ташкил медиҳад.

Тибқи маълумоти ҳисоботии Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2019 аз рӯи нақшаи тасдиқшуда ва дархостҳои мақомоти хифзи ҳуқуқ дар фаъолияти 2018 шахси ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ санҷиши маҷмӯии андоз гузаронида шуд, ки дар натиҷа ба маблағи 696,6 млн. сомонӣ кам ҳисоб кардан ва пинҳонкунии андоз ошкор гардида, аз ин ҳисоб ва аз ҳисоби маблағи дар солҳои пеш ошкоршуда 746,0 млн. сомонӣ ба буҷети ҷумҳуриявӣ дохил карда шуда, ҷиҳати рӯёнидани маблағҳои боқимонда чораҷӯӣҳо идома дорад.

Дар ин давра бо мақсади пешгирӣ намудани санҷишҳои беасос қарор гирифта шуда, анҷом дода шуд. Пеш аз ҳама, дар асоси принсипи «Баҳодиҳии хавфҳо» таҳия намудани нақшаи санҷишҳо ва таъмини риояи қонунгузори андоз ҳангоми анҷом додани санҷишҳо имкон

медихад, ки даҳолати беасос ба ғаёлияти андозсупорандагони бомасъулият маҳдуд гардида, сифати гузаронидани санчишҳо бехтар карда шавад.

Дар асоси натиҷаҳои бадастомада ва омӯзиши равандҳои маъмурикунонии андоз дар иқтисодиёти гузариш аз рӯи самтҳои интиҳобкардашуда маҷмӯи чораҳои асосӣ ва аввалиндараҷаи дурнамои инкишофи маъмурикунонии андоз дар Тоҷикистон ҷиҳати афзоиши ҷамъоварии андоз пешкаш карда шудаанд.

Бояд онро ба назар гирифт, ки ҳамаи нишондиҳандаҳои аз ҷониби мо ишорагардидаи маъмурикунонии андоз, бо ҳамдигар алоқаманд буда, ҳадафи асосии концепсияи самаранокии маъмурикунонии андоз баланд бардоштани камхарҷӣ, нитиҷанокӣ ва сифати маъмурикунонии андоз ба ҳисоб меравад.

Метагон гуфт, ки ба туфайли тавсеаи ҳамкори эътмоднокии андозсупорандагон, зиёд мегардад ва сатҳи пардохти ҳатмии ихтиёрӣ мусоидат менамояд. Андозсупорандагон бар ивази он, шароити сабуқкардаи иҷроӣ ҳатмии уҳдадорӣ андоз, аз ҷумла бо роҳи муоширати фосилавӣ хизматрасонии андозиро ба даст меоранд, ки сарфаи вақт ва шаффофияти ҳамаи амалиёти иҷрошавандаро баланд мебардорад. Табиист, ки танҳо давлат наметавонад, тамоми соҳаҳои афзалиятнокии иқтисодиёти мамлакатро инкишоф диҳад, бинобар ин, шарикӣ ва ҳамкориҳои судманд бо субъектҳои хоҷагидор зарур аст.

Бартараф нашудани масъалаҳои назарияию методии маъмурикунонии андоз, саҳеҳ ва аниқ кардани мафҳуми додашударо талаб менамояд. Вобаста ба ин, маъмурикунонии андоз, амалиёти мақомоти давлатии идоракунандаи муносибатҳои андоз дар шароити ташаккули хизматрасонии андозӣ фаҳмида мешавад, ки на танҳо қонеъгардонии талаботи давлат аз рӯи ғанигардонӣ ва устувори низоми бучетии даромади андозӣ, инкишофи муносибатҳои шарикӣ ва сода намудани амалиёти иҷроӣ ҳатмии уҳдадорӣҳои андозро таъмин менамояд.

Дар шароити муосир воридоти аслии андоз ҳамчун сарчашмаи асосии ташаккули даромади бучети давлатӣ баррасӣ карда мешавад, ки ҷиҳати таъмини иҷроӣ ҳатмии уҳдадорӣ оид ба рушди иқтисодӣ ва ҳалли мушкилоти иҷтимоии давлатӣ нигаронида шудааст. Муҳимияти мавзӯи илмӣ мақолаи мазкур бо зарурати тақмили маъмурикунонии андоз ба ҳадафи баланд бардоштани сатҳи ҷамъоварии андоз ва дар ин замина мусоидат ба ғани гардидани бучети давлатӣ ва рушди иқтисодиёти кишвар, инчунин касб намудани мундариҷаи нави он мутобик ба воқеияти ҳозираи иқтисодӣ муайян карда мешавад.

Аз рӯи таҳлили назариявӣ ва натиҷаҳои манзуршуда оид ба арзёбии вазъи ҷамъоварии андоз ва самаранокии ғаёлияти мақомоти андоз чунин хулосаҳо баровардан ба матлаб мувофиқ мебошад:

- дар шароити кунунӣ зарур мешуморем, ки барои бехтарсозии маъмурикунонии андоз дар маҷмӯъ василаҳои анъанавӣ ва инноватсионӣ мавриди истифода қарор дода шаванд ва қуллан аз усулҳои истифодашуда фарқ кунанд, ки ин барои бехтарсозии муносибатҳои шарикӣ миёни мақомоти андоз ва андозсупорандагон равона бошанд;

- дар шароити имрӯза зарур мешуморем, ки аз муносибатҳои якҷониба байни мақомоти андоз ва андозсупорандагон даст қашида шавад ва миёни онҳо муносибати мутамаддин ва судманди шарикӣ ба роҳ монда шавад.

Ҳангоми таҳлили ғаёлияти мақомоти андоз коҳиш додани қарзи андозӣ минтақа муайян карда шуд. Ин ба хусусиятҳои рушди иқтисодиёти минтақавӣ вобаста аст, ки самаранокии мақомоти ҳудудии андоз дар коҳиши қарзи андоз мебошад. Ба андешаи мо танҳо муносибати судманди шарикӣ бо назардошти хусусиятҳои минтақа дар бораи сабабҳои қарзи андозӣ иттилоотӣ барои таҳлил ва банақшагирӣ замина мегузорад.

Маъмурикунонии андоз ҳамчун раванди махсуси илмӣ-амалӣ аз рӯи мазмун, вазъи ташкилӣ ва дастурҳои мақсаднок хеле имконияти васеъ дорад. Ин ва ташаккули асосҳои қонунии андозбандӣ дар асоси таҷрибаи таърихӣ, қомеъҳои муосири илмӣ, таҷрибаи иқтисодӣ ва таъмини вазъияти амали мутобикати андозии мушаххас, унсурҳои он ва

асосноккунии коидаҳои бахисобгирӣ-тахлили, ҳисоботӣ, ҳуччатҳо барин унсури зухур меёбад.

Пайнавишт:

1. Анисимов А.Л. Эффективность налогового администрирования в налоговой системе Российской Федерации / А.Л. Анисимов // Известия УрГЭУ. - 2015. - №1 (57). - С. 24-30.
2. Басиев М.К. Налоговое администрирование как инструмент антикризисного управления / М.К. Басиев // Финансы. - 2010. - №1. - С.12-16.
3. Джамурзаев Ю.Д. Концепция формирования эффективного налогового администрирования в национальной налоговой системе / Ю.Д. Джамурзаев: автореф... дис. ...доктора экон. наук. - Орел, 2012. - 48 с.
4. Исаева Л.А. Экономическая и социальная эффективность в воспроизводственном процессе // Вестник ВГУ. Серия: Экономика и управление. - 2012. - №1. - С. 18-22.
5. Исмаилов Х.Х. Бюджетно-налоговое регулирование развития региона / Х.Х. Исмаилов, Д.Р. Бободжонов // Финансово-экономический вестник.- Душанбе, 2021. - №3 (27). - С. 114-124.
6. Калашикова И.Н. Результативность налоговых проверок как показатель эффективности налогового администрирования / И.Н. Калашикова // Региональная экономика: теория и практика. - 2009. - №17. - С. 70-75.
7. Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 сентябри соли 2012, № 902 (бо назардошти тағйири иловаҳо ба санаи 01.01.2017). - Душанбе: Шарқи ошод, 2017. - 335 с.
8. Кукулина Т.В. Налоговое администрирование в РФ: сущность, принципы и основные проблемы / Т.В. Кукулина // Вестник Томского государственного университета. - Серия: Экономика. - Томск, 2009. - №329. - С.179 - 181.
9. Маълумоти ҳисоботи Кумитаи андозӣ назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2009-2019.
10. Маъмуров А.М. Назарияи рушди маъмурикунонии андоз: мазмуну мундариҷа ва таҳаввулот дар шароити муосир / А.М. Маъмуров, С.Б. Саломов // Иқтисодиёти Тоҷикистон. Институти демография ва иқтисодиёти Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2020. - № 4 (2). - С. 83 - 93.
11. Маъмуров А.М. Налоговое администрирование в системе налоговых отношений // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия общественных наук. - Худжанд, 2019. - №1(78). - С. 36-44.
12. Маъмуров А.М. Сочетание фискальных и стимулирующих функций налоговой системы в обеспечении финансово-экономической безопасности / А.М. Маъмуров, Т.М. Тухтаев // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук. - Худжанд, 2012. - №3 (51). - С.136 - 147.
13. Омори солони Ҷумҳурии Тоҷикистон.-Душанбе, 2019. -199 с.
14. Поролло Е.В. Налоговый контроль и налоговое администрирование в системе принципов эффективного и ответственного управления общественными финансами / Е.В. Поролло, В.В. Казаков // Вестник Томского государственного университета. - 2009. - №320. - С. - 172-175.
15. Фармони Кумитаи андоз аз - 12.07.2017, № 316 «Дар бораи тасдиқи Стандарти ягонаи давлатии хизматрасонӣ ба андозсупорандагон» www.andoz.tj (санаи муруҷиат: 22.01.2022).

Reference Literature:

1. Anisimov A.L. Effectiveness of Tax Administering in the Tax System of Russian Federation//A.L. Anisimov// Tidings of Ural State University of Economics. 2015, №01(57). - pp. 24-30
2. Basiev M.K. Tax Administering as an Instrument of Anti-Crisis Management// M.K. Basiev// Finances. 2010, №01. - pp.12-16

3. **Djamurzaev Yu.D.** Conception of the Formation of Effective Tax Administaring in the National Tax System// **Yu.D. Djamurzaev.** Synopsis of candidate dissertation in economics. – Oryol, 2012. – 48pp.
4. **Isayeva L.A.** Economic and Social Effectiveness in the Reproductional Process// **VSU Bulletin. Series: Economics and Management.** 2012, №01 – pp. 18–22
5. **Ismatov H.H.** Budget-Tax Regulation of the Development of the Region// **H.H.Ismatov, D.R.Bobojohnov**//*Financial-Economic Bulletin.* – Dushanbe, 2021, №3 (27). – pp. 114–124
6. **Kalashnikova I.N.** Resultativeness of Tax Checkings as an Index of Tax Administering Effectiveness// **I.N.Kalashnikova**// *Regional Economy: Theory and Practice.* 2009, №17. – pp. 70–75
7. Tax Code of Tajikistan Republic from September 5, 2012, #902 (with alterations and addenda for 01.01.2017 being taken into account). - Dushanbe: Freedom of the Orient, 2017. - 335 pp.
8. **Kuklina T.V.** Tax Administering in RT: Essence, Principles and Major Problems//**T.V.Kuklina**//*Tomsk State University Bulletin.* – Series: Economics. – Tomsk, 2009. – pp. 179–181
9. The Accounting Report of the Tax Committee under the Auspices of TR Government. 2009 - 2019
- 10.**Mamurov A.M.** The Theory of Tax Admininstering Development: Contents of Sense and Transformation in the Reality of Contemporaneity//**A.M.Mamurov, S.B. Salomov**// *Tajikistan Economics. The Institute of Demography and Economics under the National Academy of Sciences of Tajikistan.* – Dushanbe, 2020, #4 (2). –pp.83–93
11. **Mamurov A.M.** Tax Administering in the System of Tax Relations//*Bulletin of the Tajik State University of Law, Business and Politics. Series of Social Sciences.* – Khujand. 2019, #1 (78). – pp. 36–44
- 12.**Mamurov A.M.** Combination of Fiscal and Stimulating Functions of Tax System in Insurance of Financial-Economic Security. //**A.M. Mamurov, T.M. Tahtaev** // *Bulletin of TSU LBP. Series of Humanitarian Sciences.*-Khujand. 2012 #3 c.51). – pp. 136–147
- 13.Statistical Agency under the Auspices of Tajikistan Republic President. 2019. - 199 pp.
- 14.**Porollo Ye.V.** Tax Control and Tax Administering in the System of the Principle of Effective and Responsible Management with Social Finances// **Ye.V. Porollo, V.V. Kazakov**// *Tomsk State University Bulletin.* 2009, №320.- pp. 172–175
15. The Instruction of Tax Committee from 12.07.2017, #316 "On Validation of Unified State Standard in Regard to Services Rendered to Taxpayers" (Date of appeal: 22.01.2022)